

Mot en exportorienterad tillväxtstrategi

Underlag för en åländsk tillväxtstrategi 2026 - 2035

Bjarne Lindström

15.12.2025

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
I INTRODUKTION: VARFÖR EKONOMISK TILLVÄXT?	13
Tillväxtpolitik – vad är det?	13
EU:s nya industripolitik och den ekonomiska tillväxten	13
Hur mäta ekonomisk tillväxt?	14
Hur ser den åländska tillväxten ut?	14
Den samlade bilden: stagnation, men också tillväxt!	17
II EXPORTNÄRINGARNAS BETYDELSE	18
Tillväxtmöjligheterna finns på Ålands exportmarknader	18
Exportnäringarna viktiga för efterfrågan på hemmamarknaden	20
Tjänstesektorn dominerar...	20
... men även industrin är viktig!	21
Exportnäringarnas utveckling efter pandemiåren	22
<i>Omsättningens utveckling</i>	22
<i>Sysselsättningsutvecklingen</i>	23
Vilken typ av företag växer?	23
<i>Nyetableringar inom olika storleksklasser</i>	24
III NÄRINGSPOLITIKEN, TILLVÄXTEN OCH EXPORTFÖRETAGEN	25
Tillväxtpolitiken förutsätter ett sektorövergripande synsätt	25
En exportledd tillväxtpolitik	26
De näringspolitiska satsningsområdena	27
Vilket näringspolitiskt handlingsutrymme har självstyrelsen?	27
Exportsektorns näringspolitiska prioriteringar	28
De viktigaste insatsområdena för en exportledd åländsk tillväxtpolitik	29
De konkreta insatserna: diskussion, synpunkter och förslag	30
<i>Inflyttningsfrämjande insatser</i>	30
<i>Utbildning och kompetenshöjande åtgärder</i>	30
<i>Stödordningar riktade till företag och näringsliv</i>	31
<i>Åtgärder för att förenkla företagsdriften</i>	32
<i>Åtgärder för att minska kostnaderna för företagens basinfrastruktur</i>	33
<i>Övriga aktuella åtgärder av näringspolitisk betydelse</i>	34

IV SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER	34
Tillväxtorienterad näringspolitik: sammanfattande slutsatser och rekommendationer	34
<i>Rekommenderade näringspolitiska prioriteringar</i>	35
Näringsavdelningens ansvar och finansiella förutsättningar	36
<i>Finansiella överväganden</i>	36

Referenser

Bilaga: *Intervjuade exportföretag och näringslivsföreträdare*

Sammanfattning

Ekonomisk tillväxt och tillväxtmål

Ett samhälle med växande befolkning och ekonomi är ett viktigt mål för politiken. Ofta är det inte tillväxten som sådan som är politikens huvudärende utan snarare oron för konsekvenserna av en för låg eller bristande tillväxt – ekonomisk stagnation, försörjning av en åldrande befolkning, arbetslöshet, ökade sociala problem, finansieringssvårigheter för den offentliga sektorn m.m. Det bakomliggande målet att kunna använda "tillväxtens frukter" för att uppnå andra viktiga samhällsmål såsom minskad arbetslöshet, stärkt välfärd m.m. märks också i EU-kommissionens argumentation för ökad ekonomisk tillväxt inom Unionen.

"Ekonomisk tillväxt" är inte ett entydigt begrepp och kan mätas på olika sätt. Det vanligaste sättet är en stats eller regions bruttonationalprodukt (BNP), ofta i förhållande till antalet människor (per capita). BNP-värdet anger hur mycket nytillkomna resurser (mätt som genererat förädlingsvärde) som skapas av människor och företag under ett år. BNP-nivån bestäms i sin tur av produktivitetens utvecklingen, d.v.s. hur effektivt en given ekonomi använder sina produktionsresurser i form av arbete, kapital, kunskaper m.m.

Ålands BNP mätt i förhållande till antalet invånare (per capita) var under decennierna före millennieskiftet, med undantag för Norge, betydligt större än de nordiska ländernas motsvarande per capita värde. Huvudskälet var de stora inkomsterna från den åländska sjöfarten som under 1970 och 1980 talet var som allra störst. I början av 1980-talet stod rederierna för nästan 40 procent av Ålands BNP och drygt 50 procent av det av näringslivet genererade förädlingsvärdet.

Hur ser den åländska tillväxten ut?

Efter millennieskiftet har Ålands BNP fortsatt att växa, men långsammare än de omgivande nationella ekonomierna, något som gjorde att per capita-värdet år 2023 (senast säkerställda BNP-värde från ÅSUB) nu låg på ungefär samma nivå som den finska ekonomin, men fortfarande lägre än övriga nordiska länder. Utflaggningar och avveckling av den tidigare så omfattande åländska fraktsjöfarten torde vara den viktigaste orsaken till den ekonomiska kräftgången.

Men bilden av de senaste decenniernas utveckling av Ålands ekonomi och arbetsmarknad är inte entydig. Å ena sidan har den åländska ekonomin under sin stagnationsperiod efter millennieskiftet levererat ett BNP som är 30 - 35 miljoner euro mindre per år än om tillväxten legat på samma nivå som den svenska och finska BNP-tillväxten under samma period. Å andra sidan har såväl befolknings- som sysselsättningsutvecklingen varit förhållandevis positiv, även sett i ett nordiskt jämförande perspektiv.

Tillväxtmöjligheterna finns på exportmarknaderna

Det interna åländska marknadsunderlaget är begränsat och har därför små möjligheter att bära upp den tillväxt som Åland idag behöver. Exportmarknaderna (här definierade som all försäljning till kunder utanför Åland) är däremot, åtminstone ur ett åländskt perspektiv, i princip obegränsade.

De kommande årens tillväxt måste därför högst sannolikt åstadkommas av de exportorienterade delarna av näringslivet.

En positiv faktor är här exportnäringarnas redan idag starka position inom den åländska ekonomin. De i huvudsak exportberoende delarna av näringslivet genererar sålunda idag mer än hälften av den privata sektorns förädlingsvärde och sysselsättning.

Det är också viktigt att notera att exportnäringarna är av stor betydelse för de hemmamarknadsorienterade branscherna. De exporterande företagen efterfrågar nämligen i betydande utsträckning de olika typer av service som ofta levereras av de lokala hemmamarknadsföretagen. Betydande delar av den av mindre och medelstora företag dominerade åländska service- och tjänstesektorn bygger sålunda idag, helt eller delvis, på den efterfrågan som exportföretagen genererar.

Tjänstesektorn dominerar...

Den mest omfattande åländska exporten genereras av företagen inom den privata tjänstesektorn (inkl. sjötransporttjänster). Exportinkomsterna från tjänstesektorn är betydligt större än inkomsterna från varuhandeln som regelmässigt ger ett årligt varuhandelsunderskott. Det här underskottet uppvägs dock av det positiva nettot i tjänstehandelsbalansen, vilket ofta är betydligt större än underskottet i varuhandeln.

Inom tjänstenäringarna har två löst sammanhängande, delvis överlappande, företagskluster växt sig allt starkare under decennierna efter millennieskiftet. I centrum för det ena klustret finns en expanderande finans- och försäkringsbransch med kringliggande teknisk och ekonomisk service, samt en snabbväxande databransch med fokus på företagens datatekniska och IT behov. Det andra (del-)klustret består av de större åländska rederierna och ett flertal företag och konsultbolag inom kommunikations-, transport- och servicesektorn.

... men även industrin är viktig!

Vid sidan av de exportinriktade tjänstenäringarna, finns det en framgångsrik åländsk småindustri med fokus på livsmedelsförädling, ofta baserat på lokalt producerade råvaror (fisk- och köttprodukter, snacks, grönsaker och frukt) samt kvalificerade insatsprodukter (s.k. intermediära varor) inom högteknologisk industriproduktion. Några av de åländska industriföretagen har utvecklat en produktionsteknisk kompetens som gjort att de hör till de globala ledarna inom sina respektive produktområden (insatsprodukter inom kemisk och medicinsk industri, olika typer av kontroll- och mätinstrument) – och därmed ofta med betydande internationell tillväxtpotential.

Men också bland de mindre framträdande åländska industriföretagen finns en exportinriktad tillväxtpotential, bl.a. inom miljöteknik och energiproduktion – ett prioriterat framtidsområde som även är ett av EU:s industripolitiska huvudmål ("grön tillväxt"). Här skulle den planerade storskaliga vindkraftssatsningen kunna bli kärnan i en för Åland helt ny typ av tillväxtbransch och exportnäring.

Tillväxtpolitiken förutsätter ett sektorövergripande synsätt

Ekonomisk tillväxt förutsätter *produktivitet* och *konkurrenskraft*. Det här betyder att tillväxtmålen behöver vara knutna till åtgärder i syfte att förbättra företagens produktivitet och/eller konkurrenskraft, t.ex. genom att reducera deras kostnader eller genom introduktion av andra typer av stöd.

Men produktivitet och konkurrenskraft kan även stödjas på annat sätt och med mera indirekta åtgärder. Typexempel är här offentligt finansierad forskning och utbildning samt olika insatser för att underlätta rekryteringen av för företagens utveckling viktig personal.

En väl fungerande näringspolitik behöver därför beakta för näringslivet viktiga behov inom flera olika sektorer och politikområden. Den behöver med andra ord vara *sektorövergripande*.

En exportledd tillväxtpolitik

Som framgått ovan finns den åländska ekonomins största tillväxtpotential idag inom de exportorienterade delarna av tjänstenäringarna och industrin.

Om det övergripande samhällsekonomiska *målet* för Åland är ökad tillväxt kan således det huvudsakliga *medlet* för att uppnå tillväxtmålet anges som ökad produktion av varor och tjänster för marknaderna utanför Åland.

Argumenten för en exportledd åländsk närings- och tillväxtpolitik kan sammanfattas i tre punkter:

- *Företagens ekonomiska och sysselsättningsmässiga storlek.* Exportnäringarna, och då inte minst inom tjänstenäringarna, är idag de omsättnings- och sysselsättningsmässigt viktigaste delarna av det åländska näringslivet.
- *Tillväxtpotential och marknadsstorlek.* De företag som idag har de bästa tillväxtförutsättningar är ofta de som har sin huvudmarknad utanför Åland. Härtill kommer att den åländska marknaden är väldigt liten och begränsad jämfört med de – ur åländsk synpunkt – närmast obegränsade marknaderna utanför Åland.
- *Exportföretagens betydelse för efterfrågan på den åländska hemmamarknaden.* En framgångsrik exportnäring genererar ofta betydande lokal efterfrågan. För de exportmässigt största åländska exportnäringarna handlar det sammanlagt om flera hundra miljoner euro (direkta inköp och indirekta effekter) extra efterfrågan på den åländska hemmamarknaden.

De näringspolitiska satsningsområdena

Den åländska regeringen arbetar i dag med flera olika former av stöd till näringslivet. Det handlar om direkta näringspolitiska satsningar som stöd och bidrag till enskilda företag och branschorganisationer. Men också mera indirekta stöd som förbättrar näringslivets driftsförutsättningar och konkurrenskraft såsom satsningar på bättre transportinfrastruktur, kompetenshöjande åtgärder, underlättande av arbetskraftsinflyttning m.m.

Näringspolitiken innefattar för närvarande sex, nedan brett avgränsade och delvis överlappande, områden, nämligen:

- ✓ Till näringsliv och företag särskilt riktade stöd (inklusive de företagsstöd som EU-programmen erbjuder)
- ✓ Insatser för att underlätta och förenkla företagsdrift och nyföretagande (inkl. skattegränsåtgärder)
- ✓ Insatser för att minska kostnaderna för företagens fysiska basinfrastruktur
- ✓ Insatser för att förbättra Ålands transporttillgänglighet
- ✓ Inflyttningsfrämjande åtgärder
- ✓ Stöd och bidrag för utbildning och kompetenshöjande åtgärder

Att näringspolitiken omfattar hela det åländska näringslivet betyder inte att alla åtgärdsområden och insatser har lika stor betydelse för näringslivets olika delar eller enskilda företag. Till exempel är en del av stöden av mindre betydelse för exportnäringarna än vad de är för import- och hemmamarknadsföretagen.

Vilket näringspolitiskt handlingsutrymme har självstyrelsen?

Om man granskar ovanstående insatsområden utgående från självstyrelsens behörighet – och därmed också det faktiska näringspolitiska handlingsutrymmet – fås följande grova fördelning:

- *Hög grad av behörighet:* inflyttningsfrämjande åtgärder; utbildning och kompetenshöjande åtgärder
- *Blandad/varierande grad av behörighet:* generella stöd riktade till företag och näringsliv; åtgärder för att förenkla företagsdrift och nyföretagande; åtgärder för att minska företagens fysiska basinfrastrukturkostnader (el, VA)
- *Begränsad/saknad behörighet:* förenkling av skattegränsförfarandet och i företagsdriften; åtgärder för att förbättra Ålands transporttillgänglighet (flyg)

Exportsektorns näringspolitiska prioriteringar

Frågan är då vilka av dessa – för den åländska näringspolitiken tillgängliga – satsningsområden som är viktigast, respektive mindre viktiga, för för exportföretagen? En genomgång av innehållet i näringspolitiken i kombination med svaren från de näringslivsföreträdare som intervjuats som en del av underlaget för denna rapport (se Bilagan i slutet av rapporten) ger följande grova prioriteringar:

Högprioriterade åtgärder

- ✓ Inflyttningsfrämjande åtgärder
- ✓ Utbildning och kompetenshöjande åtgärder

Prioriterade åtgärder

- ✓ Till företag och näringsliv särskilt riktade stödordningar (inkl. EU-programmens företagsstöd)
- ✓ Åtgärder för att förenkla företagsdriften
- ✓ Åtgärder för att förbättra Ålands transporttillgänglighet (gäller främst tillgängligheten med flyg)

Viktiga åtgärder, men mindre prioriterade

- ✓ Skattegränsförenkling
- ✓ Åtgärder för att minska företagens fysiska basinfrastrukturkostnader (gäller främst elkostnaderna, men även VA-kostnaderna)

Den höga värderingen av utbildnings- och inflyttningspolitiken beror åtminstone delvis på att insatser som annars skulle ha kunnat konkurrera om toppositionerna bland företagets prioriteringar ligger utanför självstyrelsens behörighet.

De två lägst prioriterade åtgärderna kan tyckas överraskande med tanke på deras under senare tid framträdande plats i den offentliga debatten. Orsaken till deras lägre placering är att de har rätt liten ekonomisk betydelse för exportnäringarna (skattegränsåtgärderna). Alternativt att insatsen ifråga ligger högt på prioriteringslistan bara för en del av exportnäringarna (insatserna för att reducera basinfrastrukturkostnaderna).

De viktigaste insatsområdena för en exportledd åländsk tillväxtpolitik

En åländsk näringspolitik som underlättar exportföretagens verksamhet och framtida expansion behöver ta sin utgångspunkt i såväl (1) exportföretagens behov och prioriteringar som (2) självstyrelsens behörighet och faktiska handlingsutrymme.

Kombineras dessa två utgångspunkter för politiken fås fem prioriterade insatsområden:

- o Inflyttningsfrämjande åtgärder
- o Utbildnings- och kompetenshöjande åtgärder

- o Till företag och näringsliv riktade stödordningar
- o Åtgärder för att förenkla företagsdriften
- o Åtgärder för att minska kostnaderna för företagens basinfrastruktur.

Den näringspolitiska behörigheten varierar en hel del mellan, men också inom, inom de fem prioriterade satsningsområdena. Åland saknar framför allt behörighet vad gäller driftsförenklingar för och stöd till de två största exportbranscherna; sjöfart och finansiella/försäkringstjänster. Men även för övriga näringar sätter finländsk bolagslagstiftning och skattepolitik ofta gränser för det näringspolitiska handlingsutrymmet. Detta gäller inte minst åtgärderna i syfte att underlätta och förenkla företagsdriften.

Rekommenderade näringspolitiska prioriteringar

Vilka av de ovan diskuterade näringspolitiska områdena bör då ingå i en exportorienterad åländsk näringspolitik? Vad bör prioriteras med hänsyn till exportnäringarnas utvecklingsbehov? Hur och inom vilka områden kan den egna näringspolitiska behörighet bäst användas för att främja en exportledd åländsk tillväxt?

Det mesta av de i denna underlagsrapport redovisade och diskuterade åtgärderna (se huvudtexten, sid. 29 - 34) kan säkert motiveras ur en bredare näringspolitisk synvinkel. Men samtidigt står det ändå klart att en verkningsfull näringspolitik med fokus på tillväxten måste lägga särskild vikt vid vissa delar av dagens åländska näringspolitik.

Dessa för en tillväxtorienterad åländsk näringspolitik *särskilt prioriterade insatsområden* kan sammanfattas i följande fem punkter:

- *Aktiv inflyttningspolitik.* Högprioriterat satsningsområde. Bör ges ökade resurser och få ett tydligare fokus på att främja inflyttning av den typ av (spets-) kompetens som företagen efterfrågar.
- *Utbildnings- och kompetenssatsningar.* Prioriterat satsningsområde. Fullfölj aktuella reformer inom yrkes- och sjöfartsutbildningen. Utnyttja Ålands behörighet inom utbildningsområdet för att skapa större flexibiliteten i de olika utbildningsprogrammen, bl.a. med avseende på elevernas praktikbehov.
- *Stödordningar för näringsliv och företag.* Viktigt satsningsområde. Detta gäller inte minst stöden till nyföretagande och investeringar. Satsningarna på de stödordningar och utvecklingsprojekt som särskilt främjar innovationer och internationalisering bör prioriteras och få ökade resurser.
- *Förenklingar för företagen.* Viktigt satsningsområde, men begränsad åländsk behörighet. Se över möjligheterna att reducera/förenkla de många olika kommunala regler och myndighetskontroller som ligger inom självstyrelsens behörighetsområde.

- *Externpolitiskt påverkansarbete.* Inom de insatsområden (flyget till Helsingfors, förenklad företagsdrift, skattegränsen) och branscher (finansiella tjänster, försäkring och sjöfart) där viktigt näringspolitiskt handlingsutrymme saknas, eller på annat sätt är begränsat av finländsk och/eller EU behörighet (bolagslagstiftning, konkurrensregler, skattepolitik m.m.), rekommenderas förstärkt politiskt påverkansarbete i Helsingfors/Bryssel – gärna i nära samverkan med berörda företag och branscher.

Näringsavdelningens roll och finansiella förutsättningar

I kraft av sitt övergripande policyansvar behöver näringsavdelningen vara involverad inom tillväxtpolitikens alla områden. Detta gäller särskilt stödordningarna för näringsliv och företag där avdelningen och dess politiska ledning är huvudansvarig.

Men även inom övriga prioriterade insatsområden är en positiv utveckling beroende av en stark näringspolitisk aktör. Här är ett tydligt ansvar för näringslivsfrågorna viktigt både som pådrivande kraft (externpolitisk påverkan) och som medfinansierare (inflyttningsfrämjande åtgärder) och initiativtagare till förbättringar av näringslivets verksamhetsförutsättningar (utbildning och kompetens, förenklingar för företagen).

I näringsavdelningens budget är ca 5,2 miljoner EUR avsatta för avdelningens kärnverksamhet, alltså olika typer av stöd till näringsliv och företag. Budgeten för EU-programmen (ERUF, ESF, EJFLU och EHFVF) uppgår till i storleksordningen 10,6 miljoner EUR. En betydande del av dessa medel går till primär- och landsbygdsnäringsarna vars producenter levererar viktiga råvaror till exportföretagen inom livsmedelssektorn.

Utöver näringsavdelningens egna, mer tillväxtorienterade, satsningar (företagsutveckling, innovationer och exportfrämjande åtgärder) kommer den "utväxling" på näringsavdelningens stödpengar som skapas i samverkan med relevanta delar av EU-programmen, samt genom satsningar av näringspolitisk betydelse finansierade av andra avdelningar (främst infrastrukturavdelningen och utbildningsavdelningen) och myndigheter (t ex AMS, ÅMHM, HÅ).

Med tanke på att några av de största exportnäringarna (sjöfart och finans) i allt väsentligt ligger utanför Ålands eget näringspolitiska handlingsutrymme, måste detta ändå anses som relativt omfattande näringslivssatsningar. Med dagens ekonomiska och politiska förutsättningar är det knappast realistiskt att ytterligare kunna öka kostnaderna för näringspolitiken.

Om landskapsregeringen vill utveckla näringspolitiken i riktning mot ett större fokus på exportnäringarnas behov – och därmed också i riktning mot en mera tillväxtorienterad politik – behöver tillräcklig finansiering för de prioriterade insatsområdena säkras. Och då får man inte heller vara rädd för att göra de budgetjusteringar som detta sannolikt kräver.

I INTRODUKTION: VARFÖR EKONOMISK TILLVÄXT?

Tillväxtpolitik – vad är det?

Ett samhälle med växande befolkning och ekonomi är ett viktigt mål för politiken på många håll i världen. Ofta är det inte tillväxten som sådan som är politikens huvudärende utan snarare oron för *konsekvenserna av en för låg eller bristande tillväxt* – ekonomisk stagnation, försörjning av en åldrande befolkning, arbetslöshet, ökade sociala problem, finansieringssvårigheter för den offentliga sektorn m.m.¹ Det bakomliggande målet att kunna använda "tillväxtens frukter" för att uppnå andra viktiga samhällsmål såsom minskad arbetslöshet, stärkt välfärd – eller, som i dagens skärpta geopolitiska läge – finansiera ökad försvarsförmåga, märks också i EU-kommissionens argumentation för ökad ekonomisk tillväxt inom Unionen.²

Olika typer av tillväxt har också olika bäring på olika typer av politiska mål. Så påverkar t.ex. en växande storföretagssektor samhället på ett annat sätt än en växande mängd småföretag. Och på samma sätt varierar effekterna på samhälle och välfärd beroende på vilka branscher som växer. Skillnaderna gäller även mellan de näringar där tillväxten är mera sysselsättningsintensiv (gäller t.ex. handel, hotell och restaurang plus annan personlig service) och branscher med hög kapitalintensitet (gäller t.ex. industri, sjöfart, finans och IT-branscherna).

EU:s nya industripolitik och den ekonomiska tillväxten

Ett av de idag hos EU-kommissionen såväl som bland medlemsstaterna absolut främsta målområdena för politiken är åtgärder i syfte att öka produktiviteten och påskynda den gröna omställningen.³ På EU-nivån går de offentliga insatserna med dessa syften ofta under samlingsrubriken "industripolitik", även om åtgärderna ofta gäller tjänstenäringarna – och ibland även sektorer som normalt uppfattas ligga utanför den traditionella industripolitikens kärnområde (t.ex. skatte- och FoU-politik). Unionens industripolitik sammanfaller därmed i praktiken rätt långt med vad som hos oss brukar kallas "näringspolitik".

Inom nationalekonomisk forskning råder det viss oenighet om effekterna av den här typen av offentligt finansierade insatser. Kritikerna pekar på flera större misslyckade satsningar, slöseri med skattemedel och liknande. Förespråkarna pekar på behovet av stöd till nyetablerade företag inom potentiella framtidsbranscher och offentliga investeringar i kritiskt viktig infrastruktur som marknadskrafterna inte klarar av. Under senare år, under intryck av allt

¹ Se Lindström, B.: *Regionalpolitiken som tillväxtpolitik. Retorik och substans i den regionala utvecklingspolitiken*. Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS), rapport A2005:011

² Se Eriksson, J. & Hjeds Löfmark, M.: *Konkurrenskraft: att främja produktivitet och hållbar tillväxt i EU*. SEIPS Rapport 2025:1.

³ Draghi, M.: *The future of European competitiveness*. European Commission, 2024

större ekonomiska tillväxtproblem, har förespråkarna för en aktiv industri- och näringspolitik alltmer kommit att dominera politikområdet.⁴

Näringspolitiken ses idag allt oftare inom EU/medlemsstaterna som en möjlighet att möta dagens tillväxtutmaningar i form av bl. a. för låg produktivitet, kompetensbrist, bristande ekonomisk flexibilitet och säkerhet samt för få investeringar i FoU. Den ”nya (europeiska) industripolitiken” har därför blivit något av ett modeord som täcker in i stort sett alla offentliga åtgärder och satsningar.

Hur mäta ekonomisk tillväxt?

Ett samhälles ”ekonomisk tillväxt” är inte ett entydigt begrepp och kan därför definieras och mätas på olika sätt. Det vanligaste sättet är en stats eller regions bruttonationalprodukt (BNP), ofta i förhållande till antalet människor (per capita). BNP-värdet anger hur mycket nyttillkomna resurser (mätt som genererat förädlingsvärde) som skapas av människor och företag under ett år. BNP-nivån bestäms i sin tur av produktivitetens utvecklingen, d.v.s. hur effektivt en given ekonomi använder sina produktionsresurser i form av arbete, kapital, kunskaper m.m.

BNP-måttet har dock – med rätta – kritiserats som alltför grovt med avseende på faktisk social välfärd (inkluderar t.ex. inte oavlönat arbete och liknande aktiviteter) och är även bristfälligt med avseende på svårsmätbara men viktiga effekter på bl. a. miljön och den offentliga sektorns ekonomiska roll. I brist på andra mer lättillgängliga makroekonomiska mått dominerar ändå idag BNP/förädlingsvärde som ett allmänt accepterat mått på ett samhälles utvecklingsnivå, tillväxtförmåga och välfärd.

BNP-utvecklingen kompletteras ibland av ett annat av nationalräkenskapernas mått, nämligen nationalinkomsten (BNI) då detta ger en bättre bild av ett samhälles välfärd mätt som de resurser i form av olika inkomster (köpkraft) som medborgarkollektivet i ett givet samhälle har till sitt förfogande.

Sysselsättningsutvecklingen och investeringarna är också ofta använda komplement till BNP. Även befolkningsutvecklingen och inflyttningen av nya människor kan användas som ett mått på ett samhälles tillväxtförmåga.

Hur ser den åländska tillväxten ut?

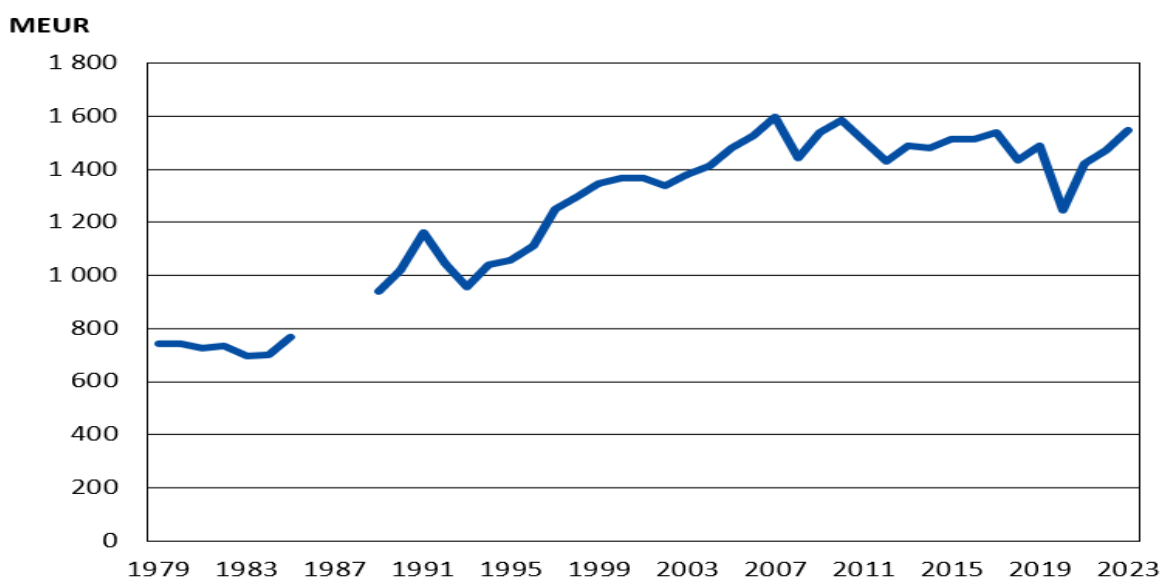
Ålands BNP mätt i per capita (i förhållande till antalet invånare) var under decennierna före millennieskiftet, med undantag för Norge, betydligt större än de nordiska ländernas motsvarande per capita värde. Huvudskälet var de stora inkomsterna från den åländska sjöfarten som under 1970- och 1980-talen var som allra störst. I början av 1980-talet stod rederierna för nästan 40 procent av Ålands BNP och drygt 50 procent av det av näringslivet genererade förädlingsvärdet.

⁴ Se t.ex. Eriksson & Hjeds Löfmark, *ibid.*

Efter millennieskiftet fortsatte Ålands BNP att växa, men nu långsammare än de omgivande nationella ekonomierna.⁵ De åländska per capita-värdet för 2023 (senaste år för av ÅSUB säkerställt BNP) hade därmed (2023) reducerats till ungefär samma nivå som för Finland, men dock under den svenska nivån⁶ – och fortfarande klart under de övriga nordiska ländernas per capita värden. Utflaggningar och avveckling av den tidigare så omfattande åländska fraktsjöfarten torde vara den viktigaste orsaken till den ekonomiska kräftgången.⁷

En bit in på det nya millenniet upphörde BNP-tillväxten nästan helt och ersattes av en period av stagnation, vilket framgår av *Figur 1* nedan.⁸

Figur 1: Den åländska BNP-utvecklingen (MEUR, 2023 års priser)

Källa: ÅSUB

Den kraftiga ”dippen” i tillväxtkurvan strax före år 2020 markerar effekten av den internationella pandemin under åren 2019/20 - 2020/21. De negativa effekterna av de stängda gränserna under pandemiåren drabbade Åland betydligt hårdare än de omgivande större ekonomierna. Återhämtningen efter 2021 – framför allt inom rederinäringen – har dock varit stark, något som bidragit till en tydlig uppgång i Ålands BNP. Men det återstår att se om den förbättrade tillväxtnivån är varaktig eller främst ska ses som en positiv rekyll på

⁵ Se *Översikter och Indikatorer*, ÅSUB 2025:4. Under perioden 2000 - 2022 växte Ålands BNP med i genomsnitt 0,6 procent/år. I Sverige var BNP-tillväxten under samma period i genomsnitt 3,4 procent per år, för Finland 2,3 procent per år och för EU-blocket som helhet 2,7 procent per år.

⁶ Enligt officiell BNP-statistik från SCB expanderade den svenska ekonomin under de tre första åren efter pandemin med i genomsnitt drygt 7 procent per år.

⁷ Det bör dock här observeras att fartygsutflaggningarna negativt påverkar omfattningen av Ålands ”BNP-territorium” utan att detta nödvändigtvis fullt ut avspeglar den åländska makroekonomins utveckling. Så visar t ex SC:s statistik över de disponibla inkomsterna (exklusive skatter och bidrag) per person för Åland respektive Finland att ålänningarnas köpkraft fortfarande är betydligt högre än det finska genomsnittet. År 2023 (statistikseriens sista år) var det åländska ”köpkraftsovertaget” sålunda ca 17 procent.

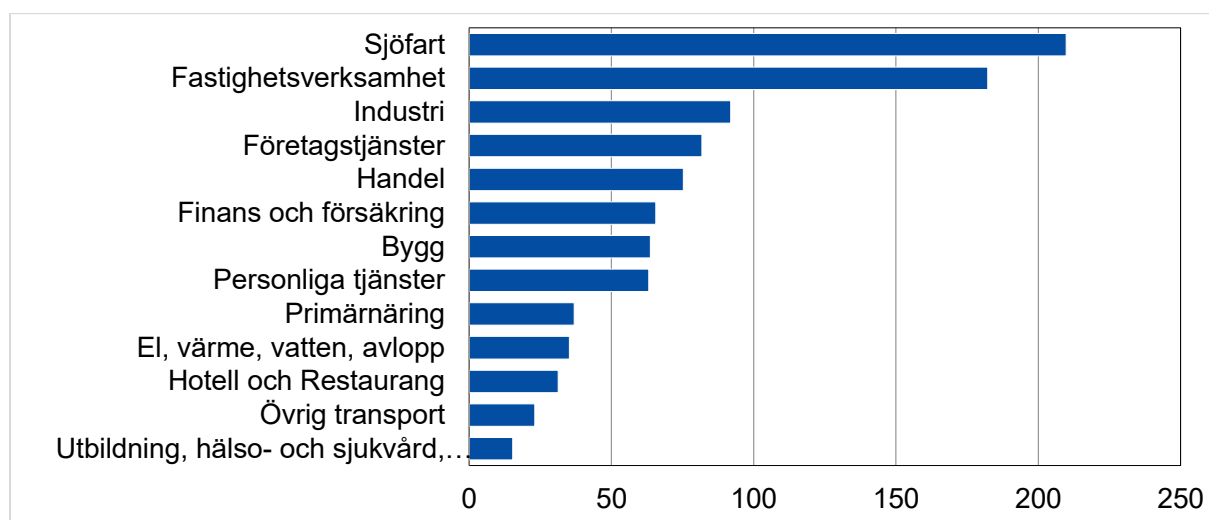
⁸ Brottet i BNP-tillväxten sammanföll ungefär med den internationella finanskrisen 2007-2008. Efter återhämtningen (2009-2010) återkom dock inte samma tillväxt som tidigare.

tillbakagången under pandemiåren. ÅSUB:s senaste BNP-uppgifter⁹ kan tolkas i den riktningen. Under åren 2022-2023 växte nämligen den åländska ekonomin med i genomsnitt drygt fyra procent,¹⁰ men förväntas därefter falla tillbaka den tidigare ”stagnationsnivån” strax över noll-strecket.

Trots den långsiktigt vikande trenden är sjöfartssektorn, dominerad av den tax-free baserade färjetrafiken, fortfarande av stor betydelse för den åländska ekonomin. Den genererade år 2023 ca 18 procent Ålands BNP och ca 24 procent av näringslivets samlade förädlingsvärde. De inkomster som genereras av de utflaggade fartygen ger därtill ett inkomstinflöde till Åland som inte fullt ut avspeglar sig i BNP-utvecklingen, men som medverkar till ett jämfört med omvärlden sannolikt mer konkurrenskraftigt åländskt BNI-värde än motsvarande BNP-mått.¹¹

Som framgår av *Figur 2* nedan handlar det åländska näringslivet inte bara om sjöfart. Flera ”landbranscher” (inkl. turismen¹²) har expanderat efter millennieskiftet och genererar idag en större del av näringslivets samlade BNP-bidrag än rederierna. (Beträffande det oväntat stora bidraget från branschen ”fastighetsverksamhet”, se anmärkningen under grafen.)

Figur 2: Näringslivets BNP-bidrag efter näringsgren (MEUR, 2022 års priser)

Källa: ÅSUB.

Anmärkning: Fastighetsverksamhetens höga BNP-andel förklaras av att värdet bygger på ett uppskattat/teoretiskt värde av bostadsägarnas samlade produktion av boendetjänster för eget bruk.

⁹ Se ÅSUB:s *Nationalräkenskapsdata 2023*, Nationalräkenskaper 2025:1

¹⁰ Den åländska ekonomin hade därmed återtagit samma volym som man hade under åren före pandemin, strax under 1,6 miljarder euro.

¹¹ Ålands BNI är fortfarande svårt att få fram ur dagens ännu delvis ofullständiga åländska nationalräkenskapsdata. ÅSUB jobbar fortlöpande med att förbättra och utveckla sina nationalräkenskapsdata. Jfr här även redovisningen i not 7 ovan av de åländska hushållens disponibla inkomster jämför med det finska genomsnittet.

¹² (Land-)turismen utgör ingen egen bransch i den officiella statistiken. Den ingår istället som en del av försäljningen främst inom hotell- och restaurangbranschen, men är också viktig (särskilt under sommaren) för försäljningen inom detaljhandeln och den privata servicen. Även inom företagservice och landtransporterna bidrar turisternas efterfrågan. Enligt ÅSUB:s senaste stora turistundersökning (2023) stod besökarnas inköp inom dessa branscher sålunda för ca 107 milj. EUR/år (inkl. moms). Se Flink, J. m.fl.: *Turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland 2023*. ÅSUB Rapport 2024:4.

Det handlar här framför allt om en expanderande bank- och försäkringssektor med vidhängande IT-support¹³ och företagstjänster (inkl. de många landtjänster som rederierna efterfrågar), samt olika typer av personlig service – men även en stabil och utvecklingsbar industrisektor.

Tillväxten inom landnäringarna har därmed till betydande del, om än inte fullt ut, kunnat fylla det ekonomiska tomrum som nedgången inom den åländska sjöfarten efter millennieskiftet skapat. Det landbaserade näringslivet har därtill bidragit till en mera diversifierad – och därmed mer kriställig och hållbar – samhällsekonomi.

Ökad diversifiering inom näringslivet med större förmåga att klara olika kriser och störningar inom ekonomin betonas idag också – tillsammans med grön hållbarhet – alltmer i näringspolitiken. I EU:s senaste uppdatering av sin industri- och näringspolitisk lyfts sålunda vikten av ”ekonomisk säkerhet” i termer av diversifiering som ett viktigt mål i dagens allt mer problematiska handels- och säkerhetspolitiska läge.¹⁴

Tillsammans med den offentliga sektorn har de växande delarna av näringslivet också medverkat till en fortsatt befolknings- och arbetsmarknadstillväxt även efter 2005. Antalet sysselsatta på den åländska arbetsmarknaden hade sålunda år 2022, pandemiårens tillbakagång till trots, ökat med över 700 anställda. Och under perioden 2005 - 2024 växte den åländska befolkningen från 26 766 till 30 654 invånare – en ökning med hela 15 procent som i huvudsak förorsakades av ett växande flöde av inflyttare.¹⁵

Den samlade bilden: stagnation, men också tillväxt!

Bilden av Åland tillväxtproblem är med andra ord inte entydig:

- Å ena sidan har den åländska ekonomin under sin stagnationsperiod efter millennieskiftet levererat ett BNP som är 30 - 35 miljoner euro mindre per år än om tillväxten legat på samma nivå som den svenska och finska BNP-tillväxten under samma period.¹⁶

¹³ Gruppen med olika typer av ”IT-företag” är idag en av Ålands viktigaste exportbranscher. Dessvärre skiljs dessa inte ut som en egen bransch i den officiella statistiken. De igår (som turismen) i stället i flera andra branscher, främst – men inte uteslutande – i finansiella och företagstjänster.

¹⁴ Se Eriksson & Hjeds Löfmark, ibid.

¹⁵ Den åländska befolkningstillväxten låg därmed på ungefär på samma nivå som i Sverige, men betydligt högre än i Finland.

¹⁶ Teoretiskt sett skulle detta innebära ett BNP-bortfall/år på sammanlagt upp emot halv miljard EUR i slutet av den aktuella mätperioden (2023). Observera dock reservationen i fotnot 6 gällande osäkerheten i förhållandet mellan uppmätt BNP-värde och den åländska ekonomins realutveckling. Notera också den snabba återhämtningen inom rederisektorn under de första åren efter pandemin, vilket bidragit till en tydlig uppgång i Ålands samlade BNP.

- Å andra sidan har såväl befolknings– som sysselsättningsutvecklingen varit förhållandevis positiv, även sett i ett nordiskt jämförande perspektiv.

Klart är dock att en alltför svag, eller stagnerande, BNP-utveckling på sikt leder till krympande ekonomiska resurser, minskade skatteintäkter och en vikande arbetsmarknad med växande försörjningsproblem – inte bara för de enskilda individerna utan också för samhällsekonomin i stort.

II EXPORTNÄRINGARNAS BETYDELSE

Tillväxtmöjligheterna finns på Ålands exportmarknader

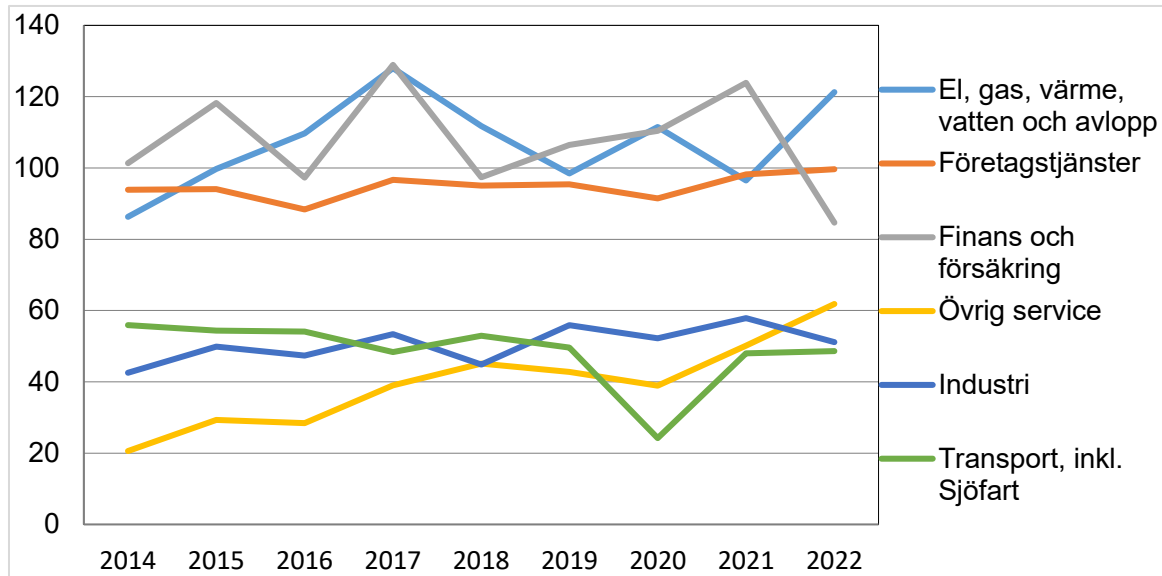
Det interna åländska marknadsunderlaget är begränsat och har därför små möjligheter att bära upp den tillväxt som Åland idag behöver. Den största av hemmamarknadsbranscherna – handeln – domineras därtill i allt större utsträckning av utifrån kommande handelskedjor. En annan större bransch i sammanhanget är byggsektorn, men även den är i allt väsentligt beroende av den begränsade hemmamarknaden.

Exportmarknaderna (här definierade som all försäljning till kunder utanför Åland, inkl. besökandes och turisters inköp) är däremot, åtminstone ur ett åländskt perspektiv, i princip obegränsade. De kommande årens tillväxt måste därför högst sannolikt åstadkommas av de exportorienterade delarna av näringslivet.

En positiv faktor är här exportnäringarnas redan idag starka position inom den åländska ekonomin. De i huvudsak exportberoende delarna av näringslivet genererar sålunda mer än hälften av näringslivet förädlingsvärde och arbetsplatsutbud.

De exporterande näringarna tenderar också att vara de mest produktiva. Som framgår av *Figur 3* genererar de exportorienterade branscher idag (2022) ett förädlingsvärde per arbetstimme som varierar mellan 50 och 100 euro. Den enda högproduktiva hemmamarknadsbranschen finns inom det kapitalkrävande infrastrukturområdet och kan därför ses som något av ett specialfall.

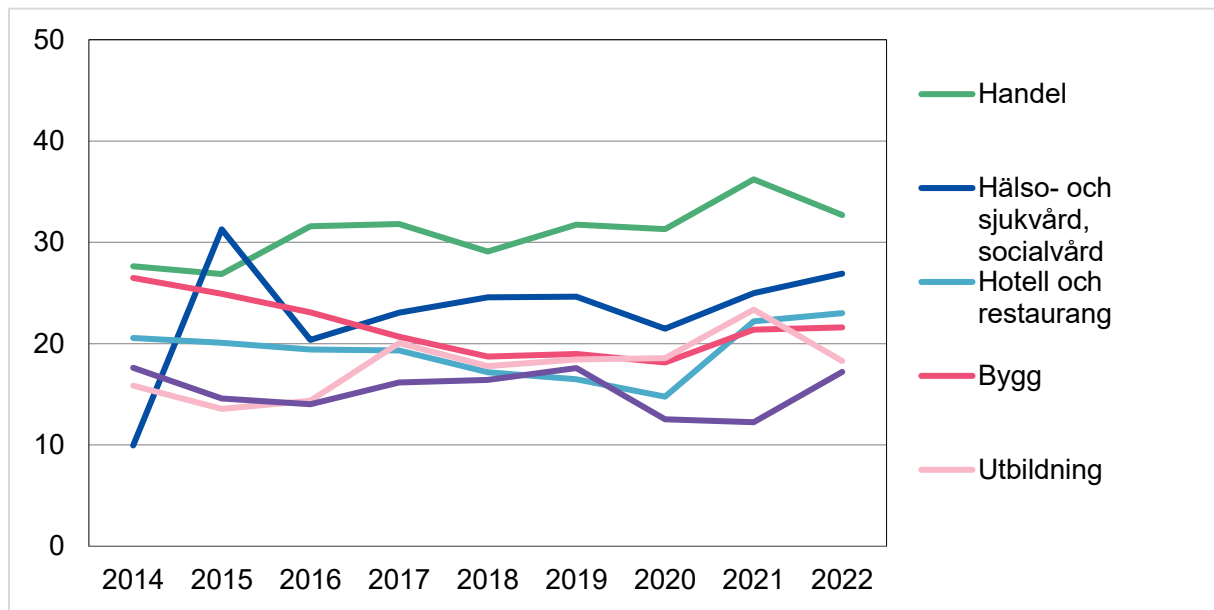
Figur 2: De högproduktiva näringarna Förädlingsvärde/h (EUR, 2022-års priser)

Källa: ÅSUB

I *Figur 3* nedan redovisas motsvarande utveckling inom branscherna med en lägre produktivitet.

Figur 3: Näringar med lägre produktivitet Förädlingsvärde/h (EUR, 2022-års priser)

Källa: ÅSUB

Med ett enda undantag (handeln) genererar samtliga "lågproduktiva" branscher ett förädlingsvärde per arbetat timme som understiger 30 EUR, i några fall även mindre än 20 EUR. Handeln toppar den listan med drygt 30 EUR/arbetstimme. Bortsett från restaurang- och hotellbranscherna, samt delar av jordbruket och fiskesektorn, är dessa näringar också i första hand beroende av hemmamarknadens efterfrågan.

Exportnäringarna viktiga för efterfrågan på hemmamarknaden

Det är viktigt att notera att exportnäringarna också är av stor betydelse för utvecklingen inom de hemmamarknadsorienterade branscherna. De exporterande företagen efterfrågar nämligen i betydande utsträckning de olika typer av service som ofta levereras av de lokala hemmamarknadsföretagen ("Business to Business", B2B). Betydande delar av den av mindre och medelstora företag dominerade åländska service- och tjänstesektorn bygger sålunda idag, helt eller delvis, på den efterfrågan som exportföretagen genererar. Detta gäller även livsmedelssektorn där råvaruleveranserna (främst fisk och potatis, men även grönsaker) är av avgörande betydelse för den exporterande livsmedelsindustrin.

De större åländska exportföretagen inom tjänstesektorn (färjerederier, bank- och försäkringsbolag) gör omfattande årliga inköp hos lokala B2B-företag av kontorsservice, IT- och tekniska tjänster m.m. Som exempel kan nämnas att rederierna enligt en omfattande ÅSUB-studie år 2009 genererade en volymökning av den åländska hemmamarknaden motsvarande över 200 miljoner EUR.¹⁷ Som ett annat exempel kan nämnas att den ur makroekonomisk synpunkt ändå relativt begränsade åländska landturismen 2023 erhöll omkring 40 procent (ca 43 milj. EUR) av sina inkomster från näringar utanför den egentliga "turistbranschen" (företagen inom boende/hotell och restaurangnäringarna).¹⁸

Och motsvarande positiva hemmamarknadseffekter finns även inom de större industri-, bank- och försäkringsbolagen.¹⁹ Flera av de mest framgångsrika exportföretagen inom den åländska B2B-sektorn har därtill ursprungligen vuxit fram ur den efterfrågan på kvalificerad företagservice som genererats av de åländska exportföretagen.²⁰

Tjänstesektorn dominerar...

Den mest omfattande åländska exporten genereras idag av företagen inom den privata tjänstesektorn (inkl. sjötransporttjänster). Exportinkomsterna från tjänstesektorn är betydligt större än inkomsterna från varuhandeln som regelmässigt ger ett årligt varuhandelsunderskott. Det här underskottet uppvägs dock av det positiva nettot i tjänstehandelsbalansen, vilket ofta är betydligt större än underskottet i varuhandeln. Tjänstesektorn ger normalt Åland ett årligt överskott i den samlade handelsbalansen med omvärlden.²¹

Inom tjänstenäringarna har två löst sammanhängande, delvis överlappande, företagskluster växt sig allt starkare under decennierna efter millennieskiftet. I centrum för det ena klustret

¹⁷ Lindström, B. & Kinnunen, J.: *Den ålandsbaserade sjöfartens ekonomiska betydelse. En studie av klustereffekter och framtidsscenarier*. ÅSUB Rapport 2010:6

¹⁸ Flink, J. m.fl.: *Turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland 2023* ÅSUB Rapport 2024:4.

¹⁹ Storleken på de årliga lokala inköpen varierar förstås från år till år och mellan de olika exportföretagen. De ungefärliga lokala inköpsvolymerna (exkl. lokala råvaror till främst livsmedelsindustrin) som angetts i de företagsintervjuer som genomförts i anslutning till arbetet med denna rapport varierar sålunda mellan ca 0,3 och upp dryga 9 milj. EUR/år. Se *Bilaga 1* med listan över intervjuade och företag.

²⁰ Som typexempel kan här nämnas Crosskey (bank- och finanssektorn) samt CARUS (sjöfartssektorn)

²¹ Se t.ex. ÅSUB:s *Utrikeshandel med varor 2024*, Statistikmeddelande, Handel 2025:1.

finns en expanderande finans- och försäkringsbransch med kringliggande teknisk och ekonomisk service, samt en snabbväxande databransch med fokus på företagens datatekniska och IT behov (B2B).²²

Det andra (del-)klustret består av de större åländska rederierna och ett flertal företag och konsultbolag inom kommunikations-, transport- och servicesektorn.

I båda dessa fall handlar det om olika former av kvalificerad tjänsteproduktion (inkl. nätbaserad internationell spelverksamhet), ofta – men inte alltid – exportinriktad och med betydande tillväxtpotentialer. En fortfarande relativt liten, men växande, del av tjänsteexporten finns även inom kultur- och idrottssektorn. Med sina många publika evenemang (Ålandia Cup, RockOff, Vikingamarknad, Operafestival, Katrina kammarmusikfestival m.m.) måste "kulturexporten" idag ses som en viktig del av besöksnäringen.²³

... men även industrin är viktig!

Vi får inte glömma att det, vid sidan av de exportinriktade tjänstenäringarna, även finns en framgångsrik åländsk småindustri med fokus på livsmedelsförädling (fisk- och köttprodukter, snacks, grönsaker och frukt; i stor utsträckning baserade på primärnäringarnas produktion) samt kvalificerade insatsprodukter (s.k. intermediära varor) inom högteknologisk industriproduktion. Några av de åländska industriföretagen har under de senaste decennierna utvecklat en produktionsteknisk kompetens som gjort att de hör till de globala ledarna inom sina respektive produktområden (insatsprodukter inom kemisk och medicinsk industri, olika typer av kontroll- och mätinstrument) – och därmed ofta med betydande internationell tillväxtpotential.

Men också bland de mindre framträdande åländska industriföretagen finns sannolikt en exportinriktad tillväxtpotential, bl.a. inom miljöteknik och energiproduktion – ett prioriterat framtidsområde som även är ett av EU:s industripolitiska huvudmål ("grön tillväxt"). Här skulle den planerade storskaliga vindkraftssatsningen – om den kan genomföras – kunna bli kärnan i en för Åland helt ny typ av tillväxtbransch och exportnäring.

En storskalig produktion av vindkraftsenergi skulle inte bara generera intäkter från grön el för en snabbväxande nordisk och global elmarknad. Den skulle även skapa en växande B2B-

²² De åländska IT-företagen står – tillsammans med IT-avdelningarna inom de större exportföretagen och den offentliga sektorn – idag för en betydande, men rätt osynlig (finns inte som bransch i statistiken), del av sysselsättningen. Åland ligger därför sannolikt rätt högt vid en internationell per capita jämförelse av andelen kvalificerad IT-sysselsättning. Intressant är här att notera att OECD redan för 20 år sedan i en djupstudie av Stockholms internationella konkurrenskraft pekade ut de innovativa företagsklustren inom IT-sektorn som regionens starkaste "tillväxtkort". Se OECD: *Territorial Reviews Stockholm, Sweden*. Paris, 2006.

²³ Ett levande och väl utvecklat kulturliv är också av betydelse för ett lokalsamhälles eller regions attraktionskraft vid rekrytering av kvalificerad arbetskraft och nya invånare. Se t ex OECD: *Rethinking Regional Attractiveness in the New Global Environment*. OECD Regional Development Studies. Paris, 2023

marknad för olika typer av IT- och andra tjänster kopplade till utbyggnad, underhåll och styrning av grön energiproduktion (inkl. landbaserad vätgasproduktion).²⁴

Åland bör här ha goda möjligheter att utveckla sin egen motsvarighet i norra Östersjöregionen till det centrum för grön energiproduktion och -distribution som Bornholm idag är på god väg att etablera i Östersjöns sydregion.²⁵

Exportnäringarnas utveckling efter pandemiåren

Som vi sett ovan omfattar de exporterande tjänstenäringarna och industrin det åländska näringslivets mest produktiva delar. Och hög produktivitet kan ofta kopplas samman med god konkurrenskraft och därmed också framtida tillväxtpotential. Bland de exporterande branscherna är det endast hotell- och restaurangsektorn – d.v.s. en viktig del av landturismen – och primärnäringarna som hör till de mindre produktiva (definierat som förädlingsvärde/arbetstimme) delarna av näringslivet.

I det följande ges en översiktlig bild av de senaste årens omsättnings- och sysselsättningsutveckling inom de åländska exportnäringarna.

Omsättningens utveckling

Om man bortser för den allmänna nergången under pandemiåren, och ser till den mer långsiktiga utvecklingen under perioden 2015 - 2023, framkommer ett tydligt mönster.²⁶ Bland de branscher som har den omsättningsmässigt bästa utvecklingen märks industrin (+ ca 60 %), finans- och försäkringssektorn (+ ca 70 %) samt företagstjänsterna (+ ca 35 %). Här ska noteras att en inte obetydlig del av företagstjänsternas expansion härrör från ett begränsat antal framgångsrika och snabbväxande IT-företag (t.ex. Crosskey, CARUS, Consilia m.fl.). Men även de exporterande delarna av primärnäringarna samt restaurang- och hotellbranschen har ökat sin omsättning.

Det stora undantaget är den för den åländska ekonomin så viktiga rederinäringen, vars omsättning låg på ungefär samma nivå 2023 som 2015. Men här är det förstas den kraftiga nedgången under pandemiåren 2019 - 2020 som är den huvudsakliga förklaringen – färjenäringen, turismen och kultursektorn var ju de delar av det åländska näringslivet som förlorade allra mest på pandemiårens reserestriktioner.

Om man ser till utvecklingen under åren omedelbart efter pandemin (2021 - 2023) så fortsätter expansionen inom exportnäringarna enligt samma mönster, dock nu med den stora

²⁴ Se Rautainen, T. et al: *A study of the factors affecting the profitability of Åland's offshore wind power projects. Final report* 22.10.2024. Gaia/SWECO.

²⁵ Projektet ("Energiø Bornholm"), som nu står i startgroparna, är byggt runt ett storskaligt energisamarbete mellan Danmark och Tyskland. Se Hentschel, J.: *Benefits of regional cooperation in the North and Baltic Seas*. THEMA Consulting Group, sept. 2025.

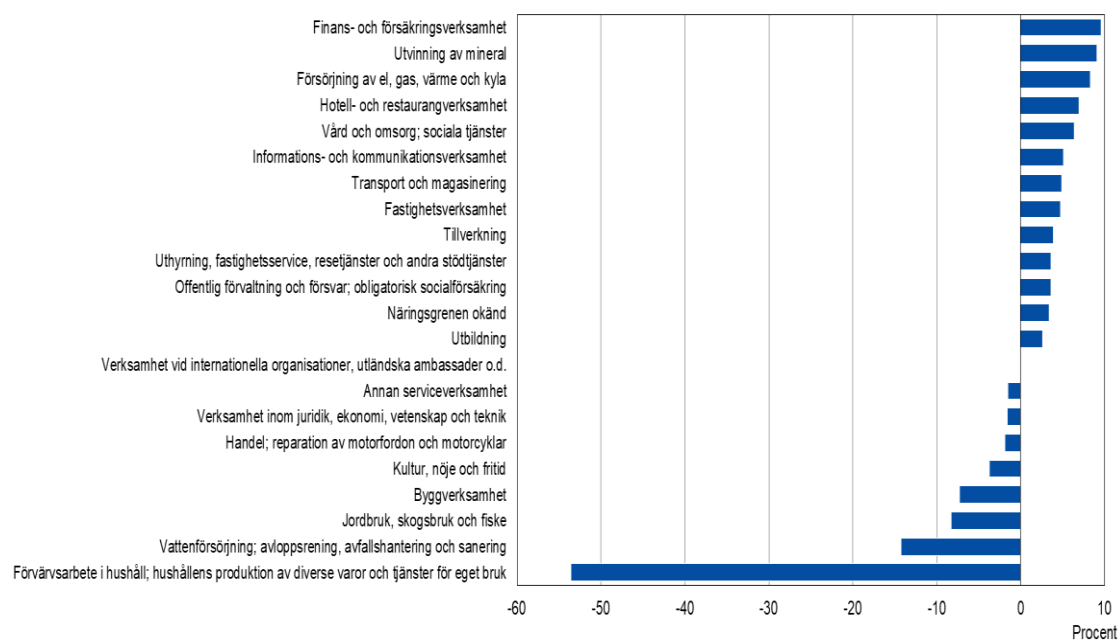
²⁶ Samtliga nedan refererade företags- och branschdata bygger på uppgifter från ÅSUB:s databaser, se www.asub./statistik

förändringen att den tidigare så drabbade sjöfarten kommer tillbaka med full kraft med en omsättningsökning mellan 2021 och 2023 på närmare 80 procent.

Sysselsättningsutvecklingen

Samma generella mönster kan i grova drag även avläsas i dessa branschers sysselsättningsutveckling. Som framgår av *Figur 4* nedan finns samtliga Ålands viktigaste exportbranscher bland de arbetsmarknadsområden som expanderat sin sysselsättning mest under åren efter pandemin.

Figur 4: Sysselsättningsutvecklingen inom den åländska arbetsmarknaden 2021 - 2023

Källa: ÅSUB

Vilken typ av företag växer?

Vilken sorts företag²⁷ inom de exporterande branscherna har då vuxit mest under senare år?

Inom *rederinäringen* är det föga överraskande de största färjerederierna som dominerar tillväxten efter 2021. Men om man granskar omsättningsuppgifterna inom den bredare definierade marina sektorn närmare hittar man även en rad mindre och medelstora företag med goda omsättnings- och tillväxtresultat. Här finns bl.a. flera företag med inriktning på sjöburna specialarbeten som t.ex. bogsering och isbrytning, men även företag inriktade på olika typer marina entreprenader (kaj- och brobyggen, muddring och kabelutläggning). Marknaden för dessa företag är dels den åländska hemmamarknaden, men i varierande grad även för export inom främst Östersjöregionen.

²⁷ Den åländska statistiklagen förhindrar offentliggörande av uppgifter om enskilda företag. I den följande genomgången av typiska företag i olika storleksklasser och branscher har därför företagsnamnen utelämnats.

Detsamma gäller *finans- och försäkringssektorn* med banker, försäkrings-, finans och holdingbolag i topp, men med också många medelstora företag med god tillväxt i skiktet under de största bolagen. Här finns bl.a. flera holdingbolag, företag specialiserade på företagsutveckling, digital lösningar för komplexa företagssystem och krävande logistik m.m. Marknaden för dessa företag är som regel internationell, men kvalificerad lokal B2B-service för de större åländska exportföretagen är också vanligt förekommande

Samma mönster gäller även bland de under senare år växande företagen med inriktning på *företagstjänster*. Här hittar man ett mindre antal större aktörer inom telekommunikation och IT-tekniska leveranser för den internationella marknaden. Men även ett förhållandevis stort antal små och medelstora tillväxtföretag inom kommunikation, uthyrning, juridisk konsultverksamhet o. likn. Här finns en varierad och rätt så nischbetonad marknad som generar såväl exportintäkter som mera lokala uppdrag för de större exportföretagen.

Inom *industrin* är de större tillväxtföretagen fördelade på livsmedelsförädling och kunskapsbaserade produktion av insatsprodukter för internationella industrikoncerner. Utöver de större exporterande livsmedelsföretagen finns även ett stort antal, många gånger rätt små, företag med inriktning på nischprodukter för besöksnäring och hemmamarknad. Inom den tekniskt inriktade industrin finns förutom de större exportföretagen, ett antal medelstora företag inom varierande marknadssegment såsom tryckeri-, plast-, bygg- och inredningsteknik m.m., ofta – men inte alltid – med betydande exportintäkter.

Nyetableringar inom olika storleksklasser

Om man istället granskar utvecklingen utgående från *antalet nyetableringar efter företagsstorlek* efter pandemiåren ser vi att den antalsmässigt största tillväxten, föga överraskande, skett i gruppen med de minsta företagen – alltså bland företagen med 0-4 anställda. Se *Tabell 1* nedan.

Tabell 1: Etableringsutvecklingen efter personalstorlek 2021 - 2024.

Personal/år	2021	2022	2023	2024	Förändring
0-4	2 341	2 453	2 519	2 419	+ 78
5-9	136	135	140	130	- 6
10-19	76	58	61	68	- 8
20-49	53	56	49	42	- 11
50-99	12	8	13	18	+ 6
100-249	7	7	7	7	+ - 0
250 +	4	4	4	4	+ - 0
Okänd storlek	159	151	106	36	- 123
Totalt	2 788	2 872	2 899	2 724	- 64

Källa: ÅSUB

Totalantalet registrerade åländska bolag minskade med 64 stycken (från 2 788 till 2 724 företag). Nedgången kan till stor del förklaras i en avregistrering/bortfall av ett antal, sannolikt delvis inaktiva enmansföretag, i gruppen med okänt antal anställda.

Den stora gruppen men de minsta företagen (0-4 anställda) ökade dock med 78 stycken. Förutom ökningen av dessa mycket små "mikrobolag", var det bara de för åländska förhållande relativt stora företagen med 50 - 99 anställda som växte med 6 nytillkommande företag, dock huvudsakligen som ett resultat av tillväxt i storleksklassen under 50 anställda.

Antalet företag i storleksklasserna mellan 5 och 49 anställda var minskningen störst för företagen med 20 - 49 anställda, dock ofta genom att de "växt ur" sin tidigare storleksklass och nu ingår i den större 50+ klassen.

Inom de allra största storleksklasserna (mer än 100 anställda) skedde inga förändringar av antalet företag under den aktuella perioden. Det här betyder att storleksgruppen med den största sysselsättningsökningen var företagen med 50 - 99 anställda vilka växt med från 300 till max upp emot 600 arbetstillfällen. Snabbväxande företag inom den här gruppen finns framför allt inom områdena finansiella- och försäkringstjänster, IT-baserad B2B-service och tekniskt avancerade delar av industrin. Inom samtliga övriga storleksklasser har sysselsättningstillväxten under senare år varit marginell, alternativt obefintlig.

III NÄRINGSPOLITIKEN, TILLVÄXTEN OCH EXPORTFÖRETAGEN

Tillväxtpolitiken förutsätter ett sektorövergripande synsätt

Ekonomisk tillväxt förutsätter *produktivitet* och *konkurrenskraft*.²⁸ Det här betyder att tillväxtmålen behöver vara knutna till åtgärder i syfte att förbättra företagets produktivitet och/eller konkurrenskraft, t.ex. genom att reducera deras kostnader eller genom introduktion av olika typer av företagsstöd.

Men produktivitet och konkurrenskraft kan även stödjas på annat sätt och med mera indirekta åtgärder. Typexempel är här offentligt finansierad forskning och utbildning samt olika insatser för att underlätta rekryteringen av för företagets utveckling viktig personal.

Det här betyder att *tillväxtpolitikens målbild* är komplicerad och ofta omfattar politikområden som normalt inte brukar betraktas som något som har med företagsutveckling och näringspolitik att göra. Typiska exempel på det här är skattepolitiken och den offentligt finansierade fysiska infrastrukturen, arbetsmiljölagstiftning samt utbildning och forskning. Men även inom till synes mer "avlägsna" politikområden inom välfärdssektorn – som t.ex.

²⁸ Se t.ex. rapporten *Goda möjligheter till ökat välstånd* från den svenska regeringens "produktivitetskommission". Statens offentliga utredningar, SOU 2024:29.

sjukvård, socialförsäkringssystem, barnomsorg och kulturutbud – kan de offentliga insatserna vara av näringspolitisk betydelse.

En fungerande näringspolitisk ”målbild” behöver därför beakta för näringslivet viktiga behov även inom andra politikområden. Politiken behöver med andra ord vara *sektorövergripande*.

Samtidigt står det klart att det faktum att politikområdet till sin karaktär är sektorövergripande inte ska tolkas som att alla berörda har samma policyansvar. Någon – i det här fallet de näringspolitiskt ansvariga (näringsavdelningen och dess politiska ledning) – bör ha ett övergripande ansvar och en tydligt ledande roll i politiken. I annat fall hamnar man lätt i den välbekanta fällan att det sektorsövergripande ansvaret leder till att ingen av de berörda sektorerna ger tillräcklig prioritet för tillväxtfrågorna i sin verksamhet.²⁹

En exportledd tillväxtpolitik

Den åländska ekonomins största tillväxtpotential finns idag inom de exportorienterade delarna av tjänstenäringarna och industrin.

Om det övergripande *samhällsekonomiska målet* för Åland är ökad tillväxt kan således – något förenklat – det *huvudsakliga medlet* för att uppnå tillväxtmålet anges som ökad produktion av varor och tjänster för marknaderna utanför Åland.

I det föregående har tre centrala argument för en exportledd åländsk närings- och tillväxtpolitik tagits upp och diskuterats, nämligen:

- *Företagens ekonomiska och sysselsättningsmässiga storlek.* Exportnäringarna, och då inte minst inom tjänstenäringarna, är idag de omsättnings- och sysselsättningsmässigt viktigaste delarna av det åländska näringslivet.
- *Tillväxtpotential och marknadsstorlek.* De företag som idag har de bästa tillväxtförutsättningar är ofta de som har sin huvudmarknad utanför Åland. Härtill kommer att den åländska marknaden är väldigt liten och begränsad jämfört med de – ur åländsk synpunkt – närmast obegränsade marknaderna utanför Åland.
- *Exportföretagens betydelse för efterfrågan på den åländska hemmamarknaden.* En framgångsrik exportnäring genererar ofta betydande lokal B2B-efterfrågan. För de exportmässigt största åländska exportnäringarna handlar det sammanlagt om flera hundra miljoner euro (direkta inköp och indirekta effekter) extra efterfrågan på den åländska hemmamarknaden.

²⁹ Problemet med tendensen till fragmentering av ansvaret och bristen på tydlig prioritering har analyserats närmare beträffande den svenska regionala tillväxtpolitiken i Lindström, *ibid*.

De näringspolitiska satsningsområdena

Den åländska regeringen ger i dag flera olika former av stöd till näringslivet. Det handlar om *direkta* näringspolitiska satsning såsom stöd och bidrag till enskilda företag och branschorganisationer. Men också mera *indirekta* stöd som förbättrar näringslivets driftsförutsättningar och konkurrenskraft såsom satsningar på bättre transportinfrastruktur, kompetenshöjande åtgärder, underlättande av arbetskraftsinflyttning m.m.

Åtgärderna är inte specifikt förbehållna exportföretagen (även om vissa åtgärder är konstruerade så att de särskilt gynnar exportföretagen). Näringspolitiken omfattar hela näringslivet oavsett om det handlar om export-, import- eller mera renodlade hemmamarknadsföretag.

Näringspolitiken innefattar idag sex, nedan brett avgränsade och delvis överlappande, områden, nämligen:

- (1) Till näringsliv och företag särskilt riktade stöd (inklusive de företagsstöd som EU-programmen erbjuder)
- (2) Insatser för att underlätta och förenkla företagsdrift och nyföretagande (inkl. skattegränsåtgärder)
- (3) Insatser för att minska kostnaderna för företagens fysiska basinfrastruktur
- (4) Insatser för att förbättra Ålands transporttillgänglighet
- (5) Inflyttningsfrämjande åtgärder
- (6) Stöd och bidrag för utbildning och kompetenshöjande åtgärder

Att näringspolitiken omfattar hela det åländska näringslivet betyder inte att alla åtgärdsområden och insatser har lika stor betydelse för näringslivets olika delar eller enskilda företag. Vissa delar av näringsstöden är sålunda av mindre betydelse för exportnäringarna. Men även inom exportsektorn varierar de offentligt finansierade insatsernas betydelse, inte minst mellan företagen i de exporterande tjänstenäringarna respektive företagen inom den exporterande industrin.

En del av de näringspolitiska satsningarna är också skräddarsydda för vissa typer av företag (t.ex. startstöd) eller branscher (t.ex. reduktion av baskostnader för industrin), medan andra fungerar som mera generella stöd för näringslivets utveckling, oavsett bransch och typ av företag (t.ex. stöden för personalutbildning och kompetensutveckling).

Vilket näringspolitiskt handlingsutrymme har självstyrelsen?

En viktig sak att beakta då man tittar närmare på den åländska näringspolitikens förutsättningar och möjligheter är att flera av politikens viktigaste "verktyg" står utanför självstyrelsens kontroll. Behörigheten ligger i Helsingfors (ibland även EU), inte i Mariehamn.

Det handlar här bland mycket annat om det för företagens verksamhetsförutsättningar så viktiga skatteinstrumentet (inkl. moms och övriga indirekt skatter).³⁰ Enda undantaget är här kommunalbeskattningen. Åland saknar även behörighet gällande i stort sett all bolags- och arbetslagstiftning, bank-, och försäkringslagstiftningen samt regleringen av den hemmaflaggade sjöfarten.

Om man granskar insatsområdena ovan utgående från den åländska näringspolitikens *faktiska handlingsutrymme* fås följande grova fördelning:

- ✓ *Hög grad av behörighet:* Inflyttningsfrämjande åtgärder; Utbildning och kompetenshöjande åtgärder
- ✓ *Blandad/varierande grad av behörighet:* generella stöd riktade till företag och näringsliv; åtgärder för att förenkla företagsdrift och nyföretagande; åtgärder för att minska företagens fysiska basinfrastrukturkostnader (el, VA)
- ✓ *Begränsad behörighet/saknad behörighet:* förenklingar av skattegränsförfarandet och i driften av företagen; åtgärder för att förbättra Ålands transporttillgänglighet (flyg)

Exportsektorns näringspolitiska prioriteringar

Frågan är då vilka av den åländska näringspolitikens tillgängliga/behöriga insatser som är viktigast, respektive mindre viktiga, för de för den framtida tillväxten så centrala exportföretagen? En genomgång av innehållet i dagens åländska näringspolitik i kombination med svaren från de intervjuade näringslivsföreträdarna (se *Bilagan* i slutet av rapporten) ger följande – indikativa³¹ – prioriteringar:

Högprioriterade åtgärdsområden

- Inflyttningsfrämjande åtgärder
- Utbildning och kompetenshöjande åtgärder

Prioriterade åtgärdsområden

- Till företag och näringsliv särskilt riktade stödordningar (inkl. EU-programmens företagsstöd)
- Åtgärder för att förenkla företagsdriften

³⁰ Två svenska nationalekonomer som forskat om den statliga beskattningen effekter på den ekonomiska tillväxten tydliggör i en debattartikel i Svenska Dagbladet betydelsen av ett rätt utformat skattesystem för näringslivets tillväxtförmåga. Se Hansson, Å. & Öberg, A.: *Skattesystemet har nått vägs ände*. SvD-Debatt 5/11 2025.

³¹ Då de olika åtgärdsområdena i flera fall delvis överlappar varandra (t.ex. åtgärder som underlättar företagsdrift och skattegränsförenkling) är gränserna mellan olika grader av prioritering flytande. Det ska också här understrykas att prioriteringarna i första hand utgår från exportnäringarnas synpunkter och behov.

- Åtgärder för att förbättra Ålands transporttillgänglighet (gäller främst tillgängligheten med flyg)

Viktiga åtgärder, men mindre prioriterade

- Skattegränsförenkling
- Åtgärder för att minska företagens fysiska basinfrastrukturkostnader (gäller främst elkostnaderna, men även VA-kostnaderna)

Den höga värderingen av utbildnings- och inflyttningspolitiken beror åtminstone delvis på att en del insatser som annars skulle ha kunnat konkurrera om toppositionerna bland företagets prioriteringar i allt väsentligt ligger utanför självstyrelsens behörighet.

De två lägst prioriterade åtgärderna (som handlar om specifika insatser snarare än bredare åtgärdsområden) kan tyckas överraskande med tanke på deras under senare tid framträdande plats i den offentliga debatten. Orsaken till deras lägre placering är att prioriteringsordningen är satt ur exportnäringarnas – inte de ofta mera varuimportberoende hemmamarknadsföretagens – synvinkel (gäller skattegränsåtgärderna). Alternativt att insatsen ifråga ligger högt på prioriteringslistan bara för en del av exportnäringarna (gäller insatserna för att reducera basinfrastrukturkostnaderna).

De viktigaste insatsområdena för en exportledd åländsk tillväxtpolitik

En åländsk näringspolitik som underlättar exportföretagens verksamhet och framtida expansion behöver såldes ta sin utgångspunkt i

- (1) exportföretagens behov och prioriteringar, samt
- (2) självstyrelsens behörighet och handlingsutrymme.

Kombineras dessa två utgångspunkter för politiken fås *fem prioriterade insatsområden*. I de fem områdena ingår även en del åtgärder och näringslivsprojekt som finansieras genom EU-programmen.

- *Inflyttningsfrämjande åtgärder*
- *Utbildnings- och kompetenshöjande åtgärder*
- *Till företag och näringsliv särskilt riktade stödordningar*
- *Åtgärder för att förenkla företagsdriften*
- *Åtgärder för att minska kostnaderna för företagens basinfrastruktur.*

Som redan påpekats ovan varierar den egna näringspolitiska behörigheten en hel del mellan, men också inom, inom de fem prioriterade satsningsområdena. Åland saknar framför allt behörighet vad gäller driftsförenklingar för och stöd till de två största exportbranscherna; sjöfart och finansiella/försäkringstjänster. Men även för övriga näringar sätter finländsk bolagslagstiftning och skattepolitik ofta gränser för det egna näringspolitiska handlingsutrymmet. Detta gäller inte minst åtgärderna i syfte att underlätta och förenkla företagsdriften.

De konkreta insatserna: diskussion, synpunkter och förslag

Vad säger då exportföretagens och näringslivets representanter om dagens åländska näringspolitik? Nedan redovisas det huvudsakliga innehållet i, och de intervjuade företagens förbättringsförslag och synpunkter på, näringspolitiken.

Inflyttningsfrämjande insatser

Landskapsregeringen bedriver för närvarande i samarbete med AMS och Visit Åland flera projekt för att marknadsföra Åland för inflyttare och stärka "varumärket Åland". De intervjuade företagen och branschorganisationerna (Visit Åland och Ålands Näringsliv) var överlag positiva till insatserna, och betonade att de om möjligt t.o.m. borde få en högre politisk prioritet (och resurser) än tidigare.

Insatserna för att öka inflyttningen gavs den högsta prioriteten av de intervjuade exportföretagen. Det här gällde särskilt tjänsteföretagen (finans- försäkrings och IT-sektorn), men även i varierande grad av företagen inom exportindustrin. Den höga prioriteringen motiverades av behovet av ökad åländsk befolkning rent generellt, men också – och framför allt – av det växande behovet av kvalificerad arbetskraft.

En växande befolkning, särskilt i de arbetsföra åldrarna, ökar även arbetsmarknadsdynamiken och skapar ett mera diversifierat utbud av arbetstillfällen – något som i sin tur ökar möjligheterna att rekrytera specialistkompetens där även en medföljande partner behöver ett jobb. Särskilt inom tjänstexportföretagen betonades problemet med att fylla ett idag växande behov av kvalificerade medarbetare – och att även kunna behålla dem.

Ett ofta återkommande förslag var en ökad satsning på en inflyttningspolitik som är mera inriktad på "skräddarsydda" lösningar för den typ av *spetskompetens* som företagen idag har brist på, inklusive hjälp med lämpliga jobb för eventuella medföljare. Behovet av förbättrad språkutbildning (svenska) för den här typen av kvalificerade inflyttare (som utan kunskaper i svenska har ett jobb som väntar direkt efter ankomsten till Åland) påtalades också.

Hembygdsrätten som en begränsning kom även upp i intervjuerna. Förslaget var här att antingen avskaffa den helt eller ta bort kravet på finskt medborgarskap och öppna möjligheten till åländsk hembygdsrätt för alla EU-medborgare.³²

Utbildning och kompetenshöjande åtgärder

Förutom sitt övergripande ansvar för hela det åländska utbildningssystemet, genomför landskapsregeringen i samarbete med de ansvariga skolorna och högskolan olika insatser för att höja kvaliteten och examensgenomströmningen inom den yrkesinriktade utbildningen. Ett särskilt stöd kan även ges till utbildningar och program som efterfrågas av näringslivet. En reform av sjöfartsutbildningen är på gång, liksom nya utbildningsprogram anpassade till de digitaliserade samhällets nya kompetensbehov (t.ex. cybersäkerhet).

³² Detta är dock en konstitutionell fråga som inte har någon direkt koppling till näringspolitiken.

Beträffande de offentligt finansierade insatserna för vidareutbildning och kompetensförbättring inom näringslivet stöds olika projekt som bedrivs inom ramen för organisationen Ålands Näringsliv. De enskilda företagen kan även erhålla finansiellt stöd för vidareutbildning av sin personal från Ålands EU-program.

Insatser för att förbättra det åländska utbildningsutbudet och stödja kompetenshöjande åtgärder inom näringslivet är högt prioriterade av exportnäringarna. Detta motiveras framför allt av behovet av till företagens behov anpassade utbildningsprogram på såväl (yrkes-) gymnasie- som högskolenivån. Flera av de intervjuade framhöll också vikten av ett internationellt konkurrenskraftigt åländskt utbildningssystem, något som ofta är en viktig faktor vid rekrytering av utifrån kommande kompetens (med partner och barn).

Värderingen av, och synpunkterna på, den idag förda utbildningspolitiken från de intervjuade exportföretagen var dock blandad. Man är över lag nöjd med den grundläggande yrkesutbildningen. Detta gäller inte minst de tekniska programmen som uppskattades särskilt av industriföretagen. Men även utbildningen för yrken inom besöksnäringen fick också höga poäng.

Samtidigt fanns det dock en del kritiska röster när det gäller högskolan. Kritiken gällde särskilt sjöfartsutbildningen som ansågs vara för teoretisk ("akademiserad"), och inte heller tillräckligt flexibel med avseende på de studerandes behov av nödvändig sjöpraktik. Kritik av stelt regelstyrda utbildningsprogram och examensregler framkom även i viss mån beträffande yrkesgymnasiet, här med bl.a. hänvisning till de uppkomna problemen med Grit:lab-satsningen. Förslagen till förbättringar fokuserade därför på behovet av ökad flexibilitet i särskilt de yrkesinriktade utbildningarna, men också ett ökat/bättre utnyttjande av den egna behörigheten inom utbildningsområdet för att uppnå detta.

Stödordningar riktade till företag och näringsliv

Den åländska näringspolitiken omfattar idag ett flertal stöd och bidrag vilka syftar till att främja nyföretagande, produktions- och produktutveckling (inklusive innovationer), stöd för energiomställning samt internationalisering.³³

Det som näringslivsrepresentanterna framför allt var positiva till, och ansåg fylla en viktig roll i en tillväxtinriktad politik, var start- och investeringsstöden (särskilt gällande produktutveckling och innovationer) samt stöd för internationalisering och marknadsföring av "varumärket Åland".

Även de mer generella företags och näringslivsstöden uppskattades av de intervjuade näringslivs- och företagsrepresentanterna, om än inte på samma höga prioritetsnivå som inflyttning- och kompetensåtgärderna. Orsaken till den lägre prioriteringen är det faktum att Åland saknar mycket av den näringspolitiska behörigheten för stora delar av de tjänstexporterande näringarna (finans-, försäkring och sjöfart). En annan bidragande orsak var

³³ För beskrivning av vilka stöd av den här typen som idag (med eller utan EU-programmens bidrag) erbjuds, se www.stod.ax.

att en del av de intervjuade uttryckte skepsis när det gäller de långsiktiga tillväxteffekterna av direkta företagsstöd, en tveksamhet som även delas av en del – men inte alla – nationalekonomer.³⁴

En fråga som kom upp i företagsintervjuerna var tillgången på *riskkapital*. Enligt flera av de intervjuade är tillgången på riskvilligt (privat) kapital idag för begränsad. Bankerna har visserligen ”gott om pengar”, med där är inte riskvilligheten densamma som hos en genuin riskkapitalist. Bankerna är starkt reglerade vad gäller risktagande och placeringar av finansinspektionen (något som även gäller för försäkringsbolagens placeringar). Flera av de intervjuade betonade därför särskilt vikten av god tillgång på det offentliga investeringsstöd som är kopplat till innovationer och nya/förnyade tjänster och produkter.³⁵

Åtgärder för att förenkla företagsdriften

Inom detta insatsområde är politiken främst inriktad på att stödja företagen med rådgivning och support kring hanteringen av de olika regelverk och den byråkrati som statliga regelverk och bolagslagstiftning kräver.³⁶ Utöver dessa insatser kan en del av de generella företagsstöden även ses som stöd med ett liknande rådgivande syfte, t.ex. vid internationalisering av verksamheten och olika typer av nyinvesteringar. Den idag i media och debatt mest synliga insatsen inom den här delen av näringspolitiken är stödet för åtgärderna för att reducera de administrativa merkostnader som skattegränsen innebär, framför allt för de varuimporterande hemmamarknadsföretagen.

De intervjuade exportföretagens och näringslivsföreträdarnas bedömning av de offentliga insatserna inom den här delen av näringspolitiken var blandade.

Å ena sidan var bedömningen bland de större exportföretagen (särskilt inom finans- och sjöfartssektorn) att den åländska behörigheten är alltför begränsad för att i praktiken kunna göra någon större skillnad. Och beträffande skattegränsproblematiken står det klart att de problem som den medför i rätt liten utsträckning berör de exporterande företagen, det är ju främst de varuimporterade företagen som drabbas.

Å andra sidan var även de större exportföretagen klara över nyttan med den här typen av rådgivning, särskilt i de mindre och medelstora företagens tillväxtfas. Man betonade också vikten av att arbetet med skattegränsförenklingar vidgas till att även omfatta handeln utanför Finland med övriga länder inom EU.

I några fall påtalades också det faktum att det inom självstyrets behörighet finns en del regler och tillståndskrav som försvårar företagsdriften och hämmar tillväxte. Här nämndes främst

³⁴ Vilket framgår av Eriksson & Hjeds Löfmark, *ibid*.

³⁵ Kan här nämnas att den svenska statliga inkomstbeskattningen (av fysiska personer) idag medger ett ”investeraravdrag” för satsningar i innovativa affärsprojekt och bolag.

³⁶ Den här typen av projekt i syfte att underlätta och stödja företagens drift och utveckling bedrivs idag av Ålands Näringsliv r.f., Visit Åland, Ålands landsbygdscentrum, Ålands Hushållningssällskap, Företagsam Skärgård samt Högskolan på Åland.

kommunala byggregler och de olika tillstånd som ÅMHM ansvarar för – en åländsk byråkrati som enligt näringslivets representanter bör reduceras, eller åtminstone göras smidigare.

Åtgärder för att minska kostnaderna för företagens basinfrastruktur

Detta är ett näringspolitiskt insatsområde som rönt stor uppmärksamhet i debatt och media under den senaste tiden. Näringslivsorganisationen "Ålands Näringsliv" (som även finns representerat bland de intervjuade, se Bilaga) har nyligen presenterat en studie där man jämförde priserna för el samt vatten och avlopp (VA) för tre representativa åländska industriföretag med motsvarande kostnader för företag i de närliggande regionerna i Sverige respektive Finland.³⁷ Resultatet visar på en merkostnad för de "fiktiva" åländska företagen som varierar med som minst ca 5 procent och som mest med upp emot 50 procent – beroende på vald företagstyp och vilka infrastrukturkostnader som jämförs.

Landskapsregeringens åtgärder för att minska den här kostnadsskillnaden (och därmed också öka exportindustrins konkurrenskraft) har idag sitt fokus på att genom bättre samarbete och bolagisering öka effektiviteten och minska kostnaderna för företagens VA-försörjning. Beträffande elkostnaderna planeras ett kapitaltillskott för kraftnätsbolaget i syfte att sänka kostnaderna för stamavgifterna genom att möjliggöra en större avbetalning på operatörens lån för finansieringen av den s.k. Finlandskabeln.

De intervjuade näringslivsföreträdarna hade vitt skilda åsikter om betydelsen av de högre el och VA-kostnaderna. Företrädarna för tjänsteexportföretagen ansåg inte att de högre kostnaderna hade någon större betydelse för deras verksamhet och konkurrenskraft eftersom de utgjorde en så liten del av deras driftskostnader.³⁸ Även de på nischproduktion till den internationella marknaden inriktade industrin gav ganska låg prioritet för det här näringspolitiska åtgärdsområdet.

Till skillnad från de övriga exportnäringarna såg dock – åtminstone delar av – livsmedelsindustrin den här kostnadsnackdelen som något av en överlevnadsfråga. Det största problemet ansågs vara det höga elpriset³⁹ som försätter den åländska livsmedelsindustrin i svårt konkurrensläge – särskilt i förhållande till motsvarande produktion i Sverige. Den förespråkade åtgärden var att börja tillämpa en särskild rabatt, en s.k. "industritaxa" (finns på flera ställen i såväl Sverige som Finland), för storförbrukarna av den här typen av för industriproduktionen så viktig basinfrastruktur.⁴⁰

³⁷ *Industrins kostnader för el, vatten och avlopp*. Rapport från Ålands Näringsliv.

³⁸ Från finanssektorn påpekades dock att elkostnaderna var av betydelse för deras energikrävande servicehallar.

³⁹ Trots det faktum att prisnackdelen för den åländska industrin enligt Ålands Näringslivs studie var betydligt mindre beträffande elkostnaderna än för VA-kostnaderna.

⁴⁰ Det bör dock observeras att detta i så fall sannolikt måste finansieras genom höjda taxor för övriga elkonsumenter.

Övriga aktuella åtgärder av näringspolitisk betydelse

Förutom insatserna inom ovan nämnda områden finns det under innevarande mandatperiod konkreta planer även på andra åtgärder som på olika sätt kan ha positiva effekter för näringslivsutvecklingen och den framtida tillväxten. Det handlar här bl.a. om att utnyttja behörigheten över den kommunala beskattningen genom att höja grund- och arbetsinkomstavdragen i syfte att arbetskraftsutbudet. Ett annat projekt med bäring på näringslivet verksamhetsmiljö är den pågående satsningen på digitalisering av den offentliga servicen. Landskapsregeringen bidrar också till efterfrågan inom byggsektorn genom renovering av förvaltningsbyggnader och stöd till byggprojekt inom den tredje sektorn.

Det för näringslivet och den åländska ekonomin sannolikt största näringspolitiska utvecklingsprojektet är dock planerna på etableringen av storskalig havsbaserad och förnyelsebar elproduktion i Bottenhavet norr om Åland. Om planerna går i lås skulle det betyda att Åland får en helt ny exportnäring: grön elproduktion. Satsningen skulle sannolikt även skapa betydande lokala kringeffekter i form av service och tjänster kopplade till utbyggnad, underhåll och styrning av grön energiproduktion (inkl. solcellsenergi).

Slutligen kan även nämnas att landskapsregeringen bedriver ett fortgående påverkansarbete på finländska myndigheter (Traficom) och flygbolag (Finnair) för att få bättre flygförbindelser mellan Helsingfors och Mariehamn, en prioriterad sak bland flera av intervjuade exportföretagen.

IV SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER

Tillväxtorienterad näringspolitik: sammanfattande slutsatser och rekommendationer

Genomgången av den åländska ekonomins tillväxtmöjligheter leder till följande övergripande slutsats:

- *En politik i syfte att främja den åländska tillväxten förutsätter en exportorienterad åländsk näringspolitik*

Exportföretagen är idag de åländska företag som har de bästa tillväxtförutsättningarna i form av kompetens, leveranskapacitet, marknadsposition och konkurrenskraft. Deras inriktning på – med åländska mått mätt oändligt stora – nordiska och internationella marknader, ger helt andra tillväxtmöjligheter än vad som gäller för de mer hemmamarknadsorienterade företagen.

Samtliga intervjuade exportföretag har en historia av framgångsrik tillväxt bakom sig. De anser sig också ha goda möjligheter till fortsatt expansion under de närmast 5 - 8 åren, i flera fall med upp till en fördubbling av sin omsättning.

Det ska här också noteras att dessa för den åländska ekonomin idag så viktiga företag ursprungligen ofta vuxit fram som svar på den lokala B2B-efterfrågan som genereras av tidigare etablerade exportföretag. Som indikativt exempel på hur viktiga exportföretagen faktiskt är för hemmamarknadsbranscherna kan nämnas att enbart de för detta uppdrag särskilt intervjuade exportföretagens sammanlagda inköp från lokala åländska företag kan uppskattas till omkring 30 miljoner EUR/år (exkl. livsmedelsindustrins råvaruinköp).

Rekommenderade näringspolitiska prioriteringar

Vilka av de ovan diskuterade näringspolitiska områdena och konkreta åtgärderna bör då ingå i en exportorienterad näringspolitik? Vad bör prioriteras med hänsyn till exportnäringarnas utvecklingsbehov? Hur och inom vilka områden kan den egna näringspolitiska behörighet bäst användas för att främja en exportledd åländsk tillväxt?

Det mesta av de i denna underlagsrapport redovisade och diskuterade åtgärderna kan säkert motiveras ur en bredare näringspolitisk synvinkel. Om inte annat så genom deras långsiktiga, och indirekta, bidrag till näringslivets verksamhetsmiljö. Men samtidigt står det ändå klart att en verkningsfull näringspolitik med fokus på tillväxten måste lägga särskild vikt vid vissa delar av dagens åländska näringspolitik.

Dessa för en tillväxtorienterad näringspolitik *särskilt prioriterade insatsområden* kan sammanfattas i följande fem punkter:

1. **Aktiv inflyttningspolitik.** *Högprioriterat satsningsområde.* Bör ges ökade resurser och få ett tydligare fokus på att främja inflyttning av den typ av (spets-)kompetens som företagen efterfrågar.
2. **Utbildnings- och kompetenssatsningar.** *Prioriterat satsningsområde.* Fullfölj aktuella reformer inom yrkes- och sjöfartsutbildningen. Utnyttja Ålands behörighet inom utbildningsområdet för att skapa större flexibiliteten i de olika utbildningsprogrammen, bl.a. med avseende på elevernas praktikbehov.
3. **Stödordningar för näringsliv och företag.** *Viktigt satsningsområde.* Detta gäller inte minst stöden till nyföretagande och investeringar. Satsningarna på de stödordningar och utvecklingsprojekt som särskilt främjar innovationer och internationalisering bör prioriteras och få ökade resurser.
4. **Förenklingsåtgärder för företagen.** *Viktigt satsningsområde, men begränsad åländsk behörighet.* Se över möjligheterna att reducera/förenkla de många olika kommunala regler och myndighetskontroller som ligger inom självstyrelsens behörighetsområde.
5. **Externpolitiskt påverkansarbete.** Inom de insatsområden (flyget till Helsingfors, förenklad företagsdrift, skattegränsen) och branscher (finansiella tjänster, försäkring och sjöfart) där viktigt näringspolitiskt handlingsutrymme saknas, eller på annat sätt

är begränsat av finländsk och/eller EU behörighet (bolagslagstiftning, konkurrensregler, skattepolitik m.m.), rekommenderas förstärkt politiskt påverkansarbete i Helsingfors/Bryssel – gärna i nära samverkan med berörda företag och branscher.

För att sammanfatta. En framgångsrik tillväxtstrategi behöver bygga på *exportföretagens förutsättningar och behov*, aktivt *utnyttja Ålands behörighet* där förbättringsmöjligheter finns, och inte vara rädd för en *politisk prioritering* av de insatser som ger störst effekt på den framtida tillväxten. Utöver detta behövs en tydlig *”externpolitisk” synlighet* (Helsingfors/Bryssel) i syfte att säkra goda verksamhetsförutsättningar för branscher och policyområden där viktig näringspolitisk behörighet saknas.

Näringsavdelningens ansvar och finansiella förutsättningar

I kraft av sitt övergripande policyansvar behöver näringsavdelningen och dess politiska ledning vara involverad inom tillväxtpolitikens alla viktigare områden. Detta gäller särskilt stödordningarna för näringsliv och företag (prioritet 3 ovan) där näringsavdelningen är huvudansvarig. Men även inom övriga prioriterade insatsområden är en positiv utveckling beroende av en stark näringspolitiskt aktör. Här är ett tydligt ansvar för näringslivsfrågorna viktigt både som pådrivande kraft (externpolitisk påverkan, prioritet 5) och som medfinansier (inflyttningsfrämjande åtgärder, prioritet 1) och initiativtagare till förbättringar av näringslivets verksamhetsförutsättningar (utbildning och kompetens, förenklingar för företagen, prioriteterna 2 och 4).

Finansiella överväganden

I landskapsregeringens budget finns för näringsavdelningen avsatt omkring 5,2 MEUR⁴¹ för stöd till näringsliv och företag. Härtill kommer så EU-programmen (ERUF, ESF, EHFVF och EJFLU) vars samlade budgetvolym uppgår till ca 10,6 MEUR miljoner EUR.

Inom EU-programmen är kostnadsfördelningen mellan EU och Åland i genomsnitt ca 40/60, där EU står för 40 procent av budgeten (ca 4,1 MEUR) och Åland själv genom näringsavdelningen står för resterande 60 procent (ca 6,5 MEUR). En betydande del av de EU-stödda satsningarna går till primär- och landsbygdsnäringarna som ju är viktiga råvaruleverantörer för den exportorienterade livsmedelsindustrin. Det här betyder att åländska skattebetalare idag – utöver den EU-finansierade delen av kostnaderna och inklusive näringsavdelningen egna nationella stödordningar – satsar i storleksordningen 11,7 MEUR/år på olika typer av näringslivsstöd.

Utöver näringsavdelningens egna, mer tillväxtorienterade, satsningar (företagsutveckling, innovationer och exportfrämjande åtgärder) kommer så den ”utväxling” på näringsavdelningens stödpengar som skapas i samverkan med övriga delar av EU-programmen. Liksom genom satsningar av näringspolitisk betydelse som finansieras av andra avdelningar (främst infrastrukturavdelningen och utbildningsavdelningen) eller myndigheter

⁴¹ Inkluderar en, på besöksnäringen inriktad, större post som budgeterats av finansavdelningen.

(t ex AMS, ÅMHM, HÅ).⁴² Som ett till sin storlek exceptionellt exempel kan här nämnas det 40 miljoner stora kapitaltillskottet till Kraftnät Åland som finansierats genom en överföring av vinstmedel från PAF.⁴³

Med tanke på att några av de största exportnäringarna (främst sjöfart och finans) i allt väsentligt ligger utanför Ålands eget näringspolitiska handlingsutrymme, måste detta anses som relativt omfattande näringslivssatsningar. Med dagens ekonomiska och politiska förutsättningar är det knappast realistiskt att ytterligare kunna öka kostnaderna för näringspolitiken.

Om landskapsregeringen vill utveckla näringspolitiken i riktning mot ett större fokus på exportnäringarnas behov – och därmed också i riktning mot en mera tillväxtorienterad politik – behöver tillräcklig finansiering för de prioriterade insatsområdena säkras. Och då får man inte heller vara rädd för att göra de budgetjusteringar som detta sannolikt kräver.

⁴² Utöver detta tillkommer även landskapsregeringens och de olika myndigheternas positiva roll genom de betydande årliga inköpen av tjänster, service och varor från åländska företag. De största inköpen görs av infrastrukturavdelningen som, förutom upphandlingen av skärgårdstrafiken, enligt det aktuella budgetförslaget även ska upphandla infrastrukturtjänster från "övrigt näringsliv" för ca 4,5 milj. EUR/år.

⁴³ Här bör också nämnas att LR har ett samarbetsavtal med *Finnvera* som ger åländska företag tillgång till deras produktportfölj av i första hand garantier för banklån och lån. Detta är dock en finansieringsmöjlighet som främst används av hemmamarknadsbaserade företag (eller som rörelsekapital).

Referenser

- Draghi, M.: *The future of European competitiveness*. European Commission, 2024.
- Eriksson, J. & Hjeds Löfmark, M.: *Konkurrenskraft: att främja produktivitet och hållbar tillväxt i EU*. SEIPS Rapport 2025:1.
- Flink, J. m.fl.: *Turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland 2023*. ÅSUB Rapport 2024:4.
- Hansson, Å. & Öberg, A.: *Skattesystemet har nått vägs ände*. SvD-Debatt 5/11 2025.
- Hentschel, J.: *Benefits of regional cooperation in the North and Baltic Seas*. THEMA Consulting Group, sept. 2025.
- Lindström, B.: *Regionalpolitiken som tillväxtpolitik. Retorik och substans i den regionala utvecklingspolitiken*. Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS), rapport A2005:011.
- Lindström, B. & Kinnunen, J.: *Den ålandsbaserade sjöfartens ekonomiska betydelse. En studie av klustereffekter och framtidsscenarier*. ÅSUB Rapport 2010:6.
- Rautainen, T., et al: *A study of the factors affecting the profitability of Åland's offshore wind power projects. Final report 22.10.2024*. Gaia/SWECO.
- OECD: *Territorial Reviews Stockholm, Sweden*. Paris, 2006.
- OECD: *Rethinking Regional Attractiveness in the New Global Environment*. OECD Regional Development Studies. Paris, 2023.
- Statens offentliga utredningar: *Goda möjligheter till ökat välbefinnande*. Den svenska regeringens "produktivitetskommission", SOU Rapport 2024:29.
- Ålands landskapsregering: *Förslag till Ålands budget för år 2026*. Mariehamn, oktober 2025.
- Ålands Näringsliv: *Industrins kostnader för el, vatten och avlopp*. Mariehamn, oktober 2025.
- ÅSUB: *Utrikeshandel med varor 2024*, Statistikmeddelande, Handel 2025:1.
- ÅSUB: *Ekonomisk översikt hösten 2025*, Översikter och indikatorer 2025:4.
- ÅSUB: *Nationalräkenskapsdata 2023*, Nationalräkenskaper 2025:1

Bilaga: Intervjuade exportföretag och näringslivsföreträdare

Dan Andersson, utbildningsansvarig, Ålands Näringsliv

Björn Blomqvist VD, Eckerö koncernen

Johan Eriksson VD, Inficon

Henrik Juslin, Infrastrukturavdelningen, LR

Thomas Lundberg VD, Ålands Ömsesidiga Försäkringsbolag

Noora Löfström, Visit Åland

Johan Mattsson, VD Brändö Lax

Dan Mikkola VD, Godby Shipping

Anders Rundberg, VD Carus

Christer Söderström, Ålandschef, Orkla

Dan Westerholm, t.f. VD, Ålands Näringsliv

Peter Wiklöf, VD ÅAB